

ŞEHRE UZAK BİRBİRİNE YAKIN: TOKİ YAPRACIK TOPLU KONUTLARINDA SOSYAL YAPI

Çiçek Coşkun*

Giriş

Türkiye 1950’li yıllardan itibaren hızlı ve büyük bir sosyal değişim sürecine girmiştir. 1950’lerde başlayan köyden kente göç sürecinin ardından Türkiye’nin kentsel yapısı bugünkü halini almıştır. Bu süreç içerisinde ortaya çıkan konut problemleri, işsizlik ve kentleşme meseleleri, üzerinde durulan ve yasal düzenlemeler yapılan önemli konulardır. Sosyal değişim süreci içerisinde kentlerdeki sosyal yapı değişirken, benzer sosyo-ekonomik sınıflardan gelen insanlar aynı ya da birbirine benzer muhitlerde yaşamayı tercih etmişlerdir. Böylece üst ve alt sınıflardan insanların bir arada yaşadığı geleneksel mahalle yapısı ortadan kalkmıştır. Fakat özellikle son yıllarda kamunun konut edindirme politikaları neticesinde, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından şehir merkezinden uzakta toplu konutlar inşa edilmektedir. Bu konutlarda farklı sosyal sınıflardan ve iş kollarından gelen insanlar yaşamaktadırlar.

Bu çalışma, şehir merkezinden uzakta oluşları nedeniyle fiyat açısından avantajlı oldukları için, TOKİ toplu konutlarında farklı sosyal sınıflardan insanların bir arada yaşamakta olduğu ve böylece ortaya geleneksel mahalle yapısında olduğu gibi farklı sosyal sınıflardan insanların bir arada yaşadığı bir sosyal yapı çıkabileceği düşüncesinden yola çıkmaktadır. Bu amaçla 2015 yılı içerisinde, Ankara’da bulunan TOKİ Yapracık** Toplu Konutları’nda yaşayan 27 aile ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Türkiye’nin sosyal değişim sürecinde

* Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

** “TOKİ Yapracık Toplu Konutları”, çalışmanın devamında “Yapracık” şeklinde kullanılacaktır.

ortaya çıkan kentsel planlama, konut sorunu ve konut politikaları incelenecektir. İkinci kısımda, sosyal tabakalaşmanın kuramsal çerçevesi çizilecek ve bu çerçeveye bağlı kalınarak büyük kentlerdeki sosyal tabakalaşma ve sınıfsal yapılar incelenecektir. Çalışmada sosyal tabakalaşma ve sosyal sınıf kavramları Marx, Weber ve İşlevselci yaklaşımın kavram setleri üzerinden ele alınmaktadır. Son olarak da çalışmada derinlemesine görüşme yoluyla elde edilen veriler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Sosyal Değişim Sürecinde Kentler ve Konut

Bildiğimiz üzere Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet modeline dayalı, Batı'yı esas alan bir modernite projesi üzerine kurulmuştur. "Böyle bir modernite projesi, gerçekte bir kentsel gelişme projesidir ve bu projenin başarısı, büyük ölçüde, başarılı bir kentsel gelişmenin gerçekleştirilmiş olmasına bağlıdır," (Tekeli, 1998:1). Bu amaçla kentlerin gelişmesi için kent planlaması çalışmaları yapılmış, bu kapsamda başarılı mimarlara kent planlamaları yaptırılmış*, yarışmalar açılmış ve kanunlar çıkarılmıştır**. Ancak 1950 sonrasında başlayan köyden kente göç***, kentlerde büyük gecekonduların oluşmasına yol açmıştır. Türkiye'deki sosyal değişim ve kentleşme sürecini ve konut**** politikalarını Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'ye kadar ve 1950 sonrası olmak üzere iki bölümde inceleyebiliriz.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan modernleşme süreci kentlerin yapılarını değiştirmeye başlamıştı. Nüfus artışının da etkisiyle değişen kentlerde Avrupa ülkelerindeki kurumsal yapılar benzer kurumlar kurularak, belediye başkanlığı başlatıldı (Tekeli, 1998: 3). Ayrıca, ilk kentsel planlama çalışmaları da bu dönemde yapılmıştır. İstanbul ile başlayan bu planlama süreci 1850'li yıllardan sonra imparatorluğun diğer kentlerinde de uygulamaya koyulmuştur (Tekeli, 1998: 3). İyi düzenlemiş bir kent yaşamının getireceği çağdaş toplum görüntüsü Cumhuriyet yöneticilerinin ana amaçlarından birisi olduğu için, Cumhuriyet'in kurulmasının ardından kentsel çalışmalar devam etmiştir. Bu dönemde 1580 sayılı Belediye Kanunu (1930), Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu (1933), Belediyeler İmar Heyeti Kanunu (1935) gibi kanunlar çıkarılarak, kentlerin imarı ve yapısı yasal olarak düzenlendi (Batur, 1998: 214). Bütün bunlar ile İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde planlı bir büyümenin sağlanması amaçlanmıştı. Bu çalışmanın yapıldığı Ankara'ya baktığımızda, modernleşme projesinin kentte dikkatle uygulanmaya çalışıldığını görürüz****. Kentin modernleşmesi amacıyla kurulan

* Örneğin İstanbul'da Beyoğlu, Üsküdar ve Kadıköy'ün nazım imar planlarını yapan Lörcher ve Ankara'nın planlarını yapan Jansen bu mimarlar arasında sayılabilir.

** Kent planlaması ve yasal düzenlemeler hakkında detaylı çalışmalar için bkz. Tekeli, İ (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. (Derl.) Sey, Yıldız. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 1-24; Tekeli, İ (2001). *Modernite Açılırken Kent Planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.

*** Aslında ilk göçler 1940'larda başlamıştır. Şenyapılı'ya göre (1998: 302) gecekonduların başında belirli bir yoğunlukla yer bulması 1947 yılında olmuştur. 1950 sonrasında ise köyden kente göç iyice hızlanmıştır. Çalışmada bu süreç dikkate alınarak 1950 öncesi ve sonrası şeklinde bir dönemleme yapılmıştır.

**** Konut sorunu sosyolojinin en eski çalışma konularından birisidir. Bu konudaki bir ilk çalışma için bkz. Engels, F. (1970). *The Housing Question*. Moscow: Progress Publishers. Türkçe baskısı için, Engels, Friedrich. *Konut Sorunu*. (Çev.) Özdural, G. Ankara: Sol Yayınları.

***** İstanbul'un kentsel planlaması hakkında bir çalışma için bkz. Tapan, M (1998). İstanbul'un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. (Derl.) Sey, Yıldız. İstanbul:

kurumların yanı sıra, 1927 yılında Ankara İmar Planı yarışması açılmış ve yarışmayı kazanan Prof. Dr. H. Jansen'in planı 1932 yılında onaylanarak uygulamaya konulmuştur (Yavuz, 1981: 26)*. Bu esnada şehrin nüfusu çok büyük bir hızla artmaktaydı. Bu artışın etkisi ile Ankara'da konut sorunları ve arazi spekülasyonları ortaya çıkmıştır (Batuman, 2013: 579).

1950 sonrası ise Türkiye için hızlı bir sosyal değişim dönemidir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeni bir dönemin başlangıcıydı. Savaş sonrasında hükümet modernleşme sürecinin devamı için ekonomik ve siyasi alanlarda Batıya uyum çalışmalarına hız vermişti. 1946 yılında tek parti dönemi sona erdi; 1950'de ise Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) seçim yoluyla devrilib Demokrat Parti (DP) iktidara geldi. Uluslararası konjonktürle daha iyi bir uyum içinde olmak isteyen DP iktidarı, Marshall Planı çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nden yardım aldı. Bu yardım çerçevesinde tarımda modernleşme sağlanacak ve Türkiye modern bir tarım ülkesi haline getirilecekti**. Böylece tarımda makineleşme ve iyileştirme çalışmaları başladı. Traktörün tarıma girmesi ile kırsal alanda açığa çıkan iş gücü fazlası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan nüfus, yine Marshall yardımı çerçevesinde yeni yolların açılması ve asfaltlanması gibi sebeplerle kırsal alanlardan kentlere doğru göç başladı. Önceleri şehrin iş merkezlerine yakın, ama üzerinde imar bulunmayan arazilere yapılan gecekondu, ilerleyen yıllarda büyük mahallelere dönüşmüşlerdir. Başlangıçta şehre yeni gelenlerin bir süre sonra geri döneceği düşünülmüş; ama zaman geçtikte bu yeni yapının kalıcı olduğu anlaşılmıştır. 1927'de %16.4 olan kentli nüfus, 1950'de %18.5'e, 1960'ta ise %25.9'a çıkmıştır (Keleş ve Danielson, 1985: 28). 1966 yılında ilk gecekondu yasası çıkarılarak, gecekondu varlığı devlet tarafından resmen kabul edilmiştir (Erman, 2004). Bu süreçte hem kentlerin nüfusu artmış, hem de artan bir biçimde konut sorunu ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde, artan konut ihtiyacı için çeşitli çözümler düşünülmüştür. Bu çözümler arasında Charles Abrams'ın hazırladığı raporda, kent planlamasının yetersizliklerine dikkat çekilmiş ve planlamanın disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması gerektiği belirtilmiştir (Tekeli, 1998: 14). 1960'lı yıllara gelindiğinde ise konutların yap-satçı bir anlayışla inşa edilip satıldıklarını görürüz. 1961 Anayasasının getirdiği değişikliklerin de etkisiyle, 1960larda kooperatifler yoluyla konut arzı başlatılmıştır. Toplu Konut ise bir çözüm yolu olarak 1967 yılındaki İkinci Beş Yıllık Plan'da önerilmiştir (Tekeli, 1998: 15-17). 1970'lerde ise toplu konut sunum biçimleri gelişmiştir. Fakat bu çalışmalar kamunun konut sorununa kalıcı bir çözüm getirmesini sağlayamamış, yap-satçı konut sistemi devam etmiştir.

Kamusal toplu konut sisteminin tarihçesine bakarsak, ülkede yaşanan büyük depremlerin neticesinde devletin konut ve yapı sektörüne yardımcı olması düşüncesinin bir sonucu olduklarını görürüz (TOKİ, 2015). Bunu takiben 1930 yılında Belediyeler Kanunu çıkarılmış ve Ankara Belediyesi ile işbirliği yapılarak memurlara konut

Tarih Vakfı Yayınları, s. 75-88

* 1938 yılında Prof. Dr.H. Jansen'in anlaşması yenilenmedi ve planın uygulanmasında sorunlar çıktı. Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara ve Jansen. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 7. Sayı 1, s. 25-33

** Marshall Planı hakkında daha detaylı bir çalışma için bkz. Armaoğlu, F (1991). *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.165-180

sağlanması için Bahçelievler Konut Yapı Kooperatifi kurulmuştur. 1939 Erzincan depreminin ardından konut sorununun çok daha ciddi boyutlarda olduğu anlaşılmış ve 1940'larda Emlak Bank Yapı Ltd. Şirketi kurularak, Ankara'daki Saraçoğlu mahallesi inşa edilmiştir (TOKİ, 2015). Fakat bu faaliyetler, ilerleyen yıllarda etkili bir biçimde sürdürülememiş, 1950'li yıllardan itibaren hızla artan gecekondulaşma ve nüfus, kentlerin plansız bir biçimde büyümelerine neden olmuştur. Yukarıda da belirtildiği üzere, toplu konut bir çözüm yolu olarak İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda önerilmiştir. Toplu Konut İdaresi'nin bir devlet kurumu olarak kurulması 1984 yılında yürürlüğe giren 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile olmuştur. Kurum, adı geçen kanun ve özerk Toplu Konut Fonu'na haiz, Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı adı ile kurulmuştur (TOKİ, 2015). Ancak, 1999 Marmara Depremine kadar geçen süre içinde kurum çok da etkin çalışmamıştır. Depremle birlikte ortaya çıkan konut problemi, kamunun konut yapımında görevlerini ve eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. 2000'li yıllardan sonra gündeme gelen "Planlı Kentleşme ve Konut Seferberliği" ve ardından kurumun 2004 yılında doğrudan Başbakanlığa bağlanması ile TOKİ bugünkü yapısına ulaşmıştır (TOKİ, 2015).

Bu noktada sosyal tabakalaşma ve sosyal sınıf kavramlarını incelemekte fayda vardır.

Sosyal Sınıflar ve Tabakalaşma

Klasik dönemde Marx ve Weber'in ele aldığı sosyal tabakalaşma tüm toplumlarda görülür*. Klasik sosyal tabakalaşma** kuramlarına baktığımızda ise karşımıza çatışmacı ve işlevselci kuramlar çıkar. Son olarak Bourdieu'yu da anmak gereklidir.

Marx'a göre "sosyal sınıf", bir grubun üretim araçlarına, yani kişilerin geçimlerini sağlayabilmek için kullandıkları araçlara eşit uzaklıkta olmasıdır (Poulantzas,1982:101; Kalaycıoğlu, 2002: 305). Marx sosyal sınıfı ekonomik faktörler üzerinden tanımlamaktadır: Buna göre bütün toplumlar bir şekilde sosyal sınıflardan oluşmaktadır. Bir sınıf mülkiyet haklarını ve ekonomik kontrolü elinde bulundururken, diğer sınıf mülkiyet sahibi değildir ve söz hakkı bulunmamaktadır (Poulantzas,1982; Saunders, 1989:5; Kalaycıoğlu, 2002: 305). Bu durum da bir sömürü düzeni ve çatışma yaratır. Bunu aşabilmek için de bir sınıf bilincinin oluşması ve mücadele gereklidir***.

Weber'in sosyal tabakalaşma kuramına baktığımızda ise, onun da sosyal sınıfların ekonomik faktörler üzerinden belirlendiğini kabul ettiğini görürüz. Ancak Weber, "ekonomik faktörlerin sadece üretim araçlarına uzaklık üzerinden değil, vasıflılık derecesi, kişilerin arasındaki bilgi-beceri farklılaşması gibi çok çeşitli faktörlere göre de belirlendiğini söylemektedir" (Kalaycıoğlu, 2002:307). Ayrıca Weber'e göre bir sosyal grubun diğer sosyal gruplarla ilişkisini ya da onlardan farkını belirleyen üç durum vardır.

* Toplumsal tabakalaşma bir kavram olarak Fransız Devrimi ile gündeme gelmiştir (Kalaycıoğlu, 2002: 297)

** Sosyal tabakalaşma sistemlerini tarihsel olarak, Kölelik Sistemi, Kast Sistemi, Mevkiye Bağlı olan Sistem ve Sosyal Sınıflar olarak sınıflandırabiliriz (Kalaycıoğlu,2002: 299). Bu çalışmada sosyal tabakalaşmadan bahsedilirken sosyal sınıflar kast edilmektedir.

*** Marxism ve Sosyal Tabakalaşma üzerinde daha detaylı bir çalışma için bkz. Smelser, N. J. (Ed). (1973). *Karl Marx on Society and Social Change: With Selections by Friedrich Engels*, Chicago and London: The University of Chicago Press.

Birincisi, sosyal sınıftır. Weber'e göre sosyal sınıflar benzer ekonomik konumlara sahip olan sosyal gruplardır (Swedberg, 2005: 38). Bu açıdan bakıldığında sınıfı belirleyen faktör ekonomik konumdur. İkinci durum ise sosyal statüdür. Sınıfların tersine statü grupları normal topluluklardır ve sınırları daha belirsizdir. “Sınıf durumu’nun ekonomiye bağlı olarak belirlenmesinin tersine, statü durumu, saygınlığın toplumda belirli, olumlu ya da olumsuz olarak takdir edilmesi ile belirlenir. Bu saygınlık sınıf kavramı ile birleşebilir; sınıfsal ayrımlar statü ayrımları ile çeşitli şekillerde bağlantılıdır (Weber, 2009: 186-187). Buna göre toplumsal saygınlığa göre belirlenen sosyal statü, bir grubun diğerinden üstün görülmesine neden olabilir (Saunders, 1989: 20). Üçüncüsü ise siyasi partiler ve onların sağladığı siyasi güçtür. Bir partiye, derneğe ya da kuruluşa üye olmak kişilere bazı ayrıcalıklar sağlar (Kalaycıoğlu, 2002: 309)*.

İşlevselci yaklaşıma göre ise, toplumu bir arada tutan ve kurumlarının sağlıklı bir biçimde işlemesini sağlayan temel normlar ve değerler bulunmaktadır. Davis ve Moore, sosyal tabakalaşmanın toplum için olumlu katkıları olduğu düşüncesi üzerine çalışmışlardır. Onlara göre, sosyal tabakalaşma sisteminde bir konumun işlevsel önemi ne kadar büyükse, toplum tarafından o konuma ulaşılabilme için daha çok çaba gösterilir. Böylece, kaynakların eşitsiz dağıldığı bir toplumda her birey ulaşabileceği en önemli pozisyona gelebilmek ister ve bunun için daha iyi ve daha çok çalışır. Sonuç olarak da daha verimli işleyen bir toplumsal sistem ortaya çıkar (Davis and Moore, 1945: 242-249). Bu açıdan bakıldığında da, işlevselci yaklaşım açısından sosyal tabakalaşma, topluma olumlu katkıları olan kavramlardan birisidir.

Bourdieu ise günümüzde sosyal sınıfların belirlenmesinde “yaşam tarzı, tüketim, hobiler, boş zaman alışkanlıkları gibi farklı zevklere hitap edebilen konuların çalışılması gerektiği üzerinde durmakta ve ekonomik kapital, sosyal kapital, kültürel kapital ve sembolik kapital gibi dört yeni değişkenin... sınıf analizlerinde kullanılması gerektiğini savunmaktadır,” (Kalaycıoğlu, 2002: 311)**.

Bu kuramsal yaklaşımlara baktığımızda, her kuramın sosyal tabakaların var oluş nedenlerini ve yapılarını incelediğini görmekteyiz. Bu da, bütün toplumlarda sosyal tabakalaşma sistemlerinin var olduğunu ve birbirine benzer ekonomik koşullara, statülere, siyasi görüşlere ve sosyo-kültürel yaşam tarzlarına sahip bireylerin aynı sosyal sınıflar içerisinde değerlendirildiği görüşüne varmamızı sağlamaktadır.

Bütün bunlar ışığında çalışmamızın konusuna dönersek, günümüzde aynı ya da benzer sosyal sınıftan gelen insanların benzer yaşam şekillerine sahip olduklarını ve şehirlerde birbirine yakın-benzer muhitlerde ve konutlarda oturduklarını söyleyebiliriz. Geleneksel mahalle yapısında ise farklı sosyal sınıflardan gelen insanlar aynı mahallelerde yaşıyorlardı. Birbirlerini yakından tanıdıkları bu yaşam biçiminde, mahalle halkı ortak yaşamlarını ilgilendiren birçok konuda da birbirlerine bağlıydı (Ergenç, 1984: 69-78). Ekonomik açıdan zengin ya da fakir olmaları bu yaşam biçimine dâhil olmalarında belirleyici bir sebep değildi. Bu yapı modernleşme süreci ile değişikliğe uğramıştır. Artık büyük şehirlerde kişilerin yaşadıkları yerler ve aynı komşuluk çevresinde yer alıp almamaları sosyal sınıfa göre değişmektedir (Ayata ve Ayata, 2000: 152).

* Weber’in sosyal tabakalaşma görüşlerinin Marx’ın görüşlerinden farkları için bkz. Saunders, 1989: 20-23

** Bkz. Bourdieu, P. (1989). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge.

Kıray'a göre (1998: 138) "Her toplumda konut, o toplumun sağladığı teknoloji kadar, hayat kazanma yolları, servet biriktirebilme çapı, üretim ve çalışma düzenine bağlı olarak kendisine yer seçer, diğer konutlarla, sokaklarla ilişkisini düzenler." Modern dünyada konutların şehir içindeki yerleşimi de sosyal tabakalaşma ile ilgilidir. Kıray'a göre (1998: 11);

Bugünkü modern sınıai şehirlerin ortasında merkezi iç mıntıkası terimi ile anılan ve şehre asıl rengini veren bir kısım mevcuttur. Bu kısmın etrafında işyerleri ile konutların karışık halde bulunduğu bir geçiş mıntıkası, onu takiben bir ucuz konut mıntıkası, sonra orta sınıf konut mıntıkları, en dışarıda da ağır sanayi mıntıkları ile zengin konut mıntıkları şehri sarar. Bu sıralanış, yani konut mıntıklarından tamamen farklılaşmış iş ve sanayi mıntıkları, bunlara ilaveten toplumun sosyal tabakalaşmasını tam olarak yansıtan kendi içinde farklılaşmış konut her modern şehirde mutlaka görülür. Üstelik bu mıntıkların birbirine karşı görelî durumları da her zaman sabittir. Mamafih bilfiil hayatta, her şehrin topografyası, tarihi, suyolları, önceden inşa edilmiş demiryolları bu düzene müdahale edip tadil edici rol oynayabilir. Yalnız bunların hiçbirisi mıntıklar arasındaki fonksiyonel ilintileri kökünden zorlayamaz, bozamaz ve bu düzen her zaman bu ilintileri taşımakta devam eder.

1950 sonrası dönemde Türkiye'deki büyük şehirlerin çoğunda bu yapı görülür. Böyle bir şehir yapısında sosyal sınıflar önemli rol oynamaktadır. Örneğın çalışmamızın da konusu olan Ankara'da, 1990'lı yıllarda, "eğitim, gelir ve meslek faktörlerini dikkate alarak tanımlanan sosyo-ekonomik katmanlar kentin mekânsal ayrışma sisteminin temelini oluşturmaktaydı" (Ayata ve Ayata, 2000: 170). Maddî durumu daha iyi olan orta ve üst-orta sınıf aileler kentin dışına, kendi sosyal sınıflarından insanlarla görüşüp, istemedikleri kişileri yaşamlarından çıkarabilecekleri uydu kentlere taşıyor; kentler böylece "sınıflar ve kültürler arasında tahayyül edilen farkların sosyal ve mekânsal sınırlar olarak yerleştiğı birçok yerel muhite bölünüyordu" (Ayata, 2005: 37). Ayata ve Ayata'nın (2000: 154) çalışmasının yapıldığı dönemde (1993 yılı), kamunun konut edindirmede ağırlıklı bir konuma hiçbir zaman gelememiş olduğu belirtilmektedir. Bu durumda da konut edinmede temel kaynak her zaman pazar mekanizması olmuştur. Böylece aynı/ benzer sosyal sınıflar aynı/yakın pazar payına sahip konutlara ulaşabildikleri için, şehir içinde semtler/bölgeler arasında sınıfsal farklar ortaya çıkmıştır.

Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi 2000'li yıllardan sonra kamu konut inşasında daha aktif hale gelmiştir. Şehrin gecekondü alanlarında, kentsel dönüşüm alanı ilan edilen alanlarda ve daha önce yerleşim olmayan bölgelerde konut inşası başlamıştır. Özellikle şehir merkezinden uzakta inşa edilen toplu konutlarda hem satış hem de kira fiyatları oldukça avantajlıdır. Böylece farklı sosyal sınıflardan insanlar bu toplu konutlardan ev almaya ya da bu konutlarda kiracı olmaya başlamışlardır. Bu durumda da, aynı ya da benzer sosyal sınıftan gelen insanların benzer yaşam şekillerine sahip oldukları ve şehirlerde birbirine yakın-benzer muhitlerde ve konutlarda oturdukları savı, şehir merkezinden uzakta kamu tarafından inşa edilmiş bu toplu konutlar için geçerliliğini yitirmektedir. Bu toplu konutlarda farklı sosyal sınıflardan gelen insanların oluşturduğu bir sosyal yapı vardır. Çalışmanın amacı da bu sosyal yapıyı incelemektir.

Ankara Yapracık Konutları

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu çalışmada kullanılan veriler 2015 yılı içerisinde Ankara’da bulunan TOKİ Yapracık* Toplu Konutlarında oturmakta olan 27 aile ile derinlemesine görüşülerek yürütülen alan çalışmasından elde edilmiştir**. Görüşülen ailelerden 13’ü konut sahibi, 14’ü ise kiracıdır. Bu ailelerin çalıştıkları iş kollarına ve meslek profillerine bakıldığında garson, bakım onarım teknisyeni, tornacı, bilgisayar mühendisi, bankacı, kreş müdürü, bürokrat, öğretmen, memur, memur emeklisi, akademisyen, güzellik uzmanı, gündelikçi gibi meslek gruplarında çalıştıkları ortaya çıkmıştır. Bu ailelere haneye giren toplam aylık gelir sorulduğunda ise asgari ücret ile 8,000 TL arasında değişen cevaplar alınmıştır. Hem ev sahibi hem de kiracı ailelerin büyük kısmı çeşitli sebeplerle Ankara dışından geldiklerini ifade etmişlerdir. Üniversitede okumak için gelip kalanlar ve iş bulup çalışmak için gelenler çoğunluktadır. Hem ev sahibi hem de kiracı olanların eğitim düzeyleri ortaokul, lise, üniversite ve yüksek lisans mezunu şeklinde değişiklik göstermektedir. Bu noktada, eğitim düzeyinin ev sahibi olmaktan belirleyici bir kavram olmadığını, ama Weber’in belirttiği gibi statü belirleyici bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.

Konut Mülkiyeti ve Konutun Kullanımı

14 etaptan oluşan Yapracık’taki konutların iç yapısına bakıldığında, dört oda bir salon (4+1), üç oda bir salon (3+1) ve iki oda bir salon (2+1) şeklinde konut tiplerinin bulunduğu görülmüştür. Metrekareye göre satış ve kira fiyatları değişen konutlarda, görüştüğümüz ailelerden bir kısmı kiracı, bir kısmı ev sahibi olarak oturmaktadır. Sosyo-ekonomik farklılıkların konut boyutuna yansıdığını, ev sahibi olan kişilerin gelir düzeyine göre 4+1, 3+1 veya 2+1 şeklindeki konutları satın aldıklarını, kiracıların ise genelde 3+1 ve 2+1 şeklindeki konutlarda oturduklarını belirtebiliriz.

Bu konutların iç mekân kullanımına daha dikkatli bakarsak, katılımcıların konutlarını tanımlanırken “4+1”, “3+1”, “üç oda bir salon” gibi ifadeleri kullanmasından yola çıkarak, apartman katının hala tanım olarak neredeyse “salonu olan konut tipi” (Ayata ve Ayata, 2000: 155) anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Apartman hayatının yaygınlaşmaya başladığı dönemde orta sınıfı alt tabakalardan ayıran üç oda bir salon anlayışındaki apartman dairesi, ev kelimesi anlamında kullanılmaya başlanmıştı (Ayata, 1988; Öncü, 1999). Bu kullanımın hala geçerli olduğunu belirtebiliriz. Öte yandan, 1980’li ve 1990’lı yıllarda yapılan araştırmalarda (Ayata, 1988; Ayata ve Ayata, 2000), salonun apartman dairelerinde oturan aileler tarafından gündelik hayat içerisinde pek de yaygın olarak kullanılmadığı, gösterişçi tüketimin bir ögesi olarak iyi döşenmeye çalışılıp, misafirler geldiğinde kullanıma açıldığı sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ise katılımcıların büyük çoğunluğu salonlarını gündelik hayatlarında yaygın olarak kullanmakta olduklarını belirtmişlerdir. Bu noktadan hareketle, alt-orta ve orta

* Toki Yapracık Konutları hakkında detaylı bilgi için bkz. www.toki.gov.tr. Yapracık toplu konutlarına Ankara-Eskişehir yolunun 29. kilometresinde bulunan yol ayırımından geçilerek ulaşılabilir.

** Çalışmada yapılan genellemeler ve varılan sonuçlar, söz konusu alan çalışmasına dayanılarak yapılmıştır. Elbette ki başka bir alan çalışmasında başka sonuçlar ortaya çıkabilecektir.

sınıf ailelerde artık salonun evin bütün kullanım alanına dâhil edilmeye başlandığını ifade etmek mümkündür.

Diğer odaların kullanımına ve kullanılan eşyalara bakıldığında ise, hem mülkiyet sahibi hem de kiracı olan ailelerden çocuğu olanların en az bir odalarını çocuk odası ve bir odayı da yatak odası (ebeveynler için) yaptıklarını, konutların büyük çoğunluğunda da, oturma odası ve/veya yatak odası takımlarının bulunduğu görülmüştür. Günün yaşam koşullarına adapte olmak ihtiyacı bütün toplumlarda görülen bir durumdur. Günümüzde çoğu aile bunu var olan tüketim kültürüne adapte olmaya çalışarak yapmaktadır. Benzer durumun görüldüğü Yaprıcık'taki aileler de kendi bütçelerine uygun koşullarda, günün tüketim alışkanlıklarına ve moda biçimlerine uygun şekilde mobilya ve ev eşyası almışlardır.

Bütün bunlar ışığında, konutların ailelerin gelir düzeyine göre satın alındığını ya da kiralandığını, konutlardaki bütün odaların aktif bir biçimde kullanıldığını ve ailelerin evlerine eşya alırken günün tüketim kültürüne farklı düzeylerde de olsa dâhil olduklarını söylemek mümkündür.

Komşuluk İlişkileri

Harvey'e göre (2002: 163), yerel topluluk "farklı değer dizgelerinin, özlemlerin ve beklentilerin içinden çıkacağı bir toplumsal ortam sağlar." Bu noktada komşuluk birimi toplumsallaşma deneyimlerinin başlıca kaynağıdır (Newson ve Newson, 1970 aktaran Harvey, 2002: 163). Öte yandan, büyük şehir hayatında komşuluğun önemi ve toplumdaki kontrol etkisi gittikçe azalmaktadır.

Bu durum Türkiye'nin büyük şehirlerinde de görülmektedir. Şehir merkezinden uzakta yaşamak isteyen orta, üst-orta sınıfların taşındıkları uydu kentlerde mahalle havası, komşuluk ilişkileri geleneksel anlamıyla yaşanmamaktadır (Ayata, 2005). Bireyselliğin daha etkili olduğu, herkesin daha işinde gücünde olduğu bu yaşam tarzı bu uydu kentlerde yaşayan aileler tarafından tercih edilmektedir (Ayata, 2005).

Şehir merkezinden ve yakın yerleşim yerlerinden oldukça uzakta olan Yaprıcık'a baktığımızda ise ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren Ankara şehrinin daha da büyümesi ile oluşan yeni uydu kentler ve kamu tarafından yaptırılan toplu konutlar şehrin mimari ve sosyal yapısını etkilemiştir. Bu süreçte Yaprıcık Konutları gibi şehir merkezinden çok uzağa toplu konutlar inşa edilmiştir. Görüşme yapılan ailelerden hem konut sahibi hem de kiracı olan aileler, bu uzaklığın etkisiyle komşuluk ilişkilerinin Yaprıcık'ta devam etmekte olduğunu, insanların birbirlerini tanıdığını ifade etmektedir:

"Belki de şehirden çok uzakta yaşadığımız için, insanlar birbirlerine daha çok ihtiyaç duyuyor. O nedenle burada komşuluk ilişkilerinin olduğunu söyleyebilirim. Ben apartmanda oturan çoğu kişiyi tanıyorum ve onlarla görüşüyorum mesela."

Yaprıcık'ta kişiler yeni taşınanlardan, birbirlerinden ve birbirlerinin yaşantılarından haberdardır:

"Buraya birisi taşındı mı, hemen tüm bina öğrenir. Kimmiş, ne iş yapıyormuş. Herkes her şeyi bilir. Çok fazla yerleşim yok ya, yeni gelen hemen fark ediliyor. Birbirlerine sorarak da öğreniyorlar."

Yapracık'taki komşuluk ilişkilerini sosyalleşme ihtiyacına da bağlayabiliriz. Emekli, ev hanımı ya da aynı yaşlarda çocuğu olanlar birbirleriyle görüştiklerini; birbirlerinin evlerine gidip geldiklerini; güzel havalarda apartmanların önünde/yakınında bulunan çocuk oyun alanlarını buluşma alanı olarak kullandıklarını; çay, kek gibi şeyler hazırlayarak bir araya geldiklerini ifade etmişlerdir. Apartmanda oturan veya yeni taşınan kimseyle ilgilenme, yardımcı olma, bayramlarda ziyaret etme yakın ilişkilerin ortaya çıkmasını ve pekişmesini sağlamaktadır (Ayata ve Ayata, 2000: 159). Günümüzde kent içinde varlıklarını sürdürmek isteyen insanlar bazı "dayanışma adacıkları" oluşturmaktadır (Öğdül, 1999). Yapracık'ta sürdürülen komşuluk ilişkisi de, şehirden çok uzakta yaşayan insanlar için bir tür dayanışma ilişkisidir.

İnsanların birbirlerinin özel hayatlarından ve gündelik yaşamlarında haberdar olma derecesine baktığımızda ise, Yapracık'ta geleneksel anlamda sıkı sıkıya bir komşuluk ilişkisi olmadığını, insanların birbirlerinin özel hayatlarından ve gündelik yaşamlarındaki detaylardan çok da haberdar olmadıklarını ve sohbet konularının daha genel geçer olduğunu söyleyebiliriz. Simmel'e göre (2010) bir grubun sayısal, uzamsal ve hayatın içeriği bakımından büyümesi ölçüsünde, kendi içsel birliği ve diğer insanlara karşı olan sınırlandırmaları karşılıklı etkileşimlerin ve bağlantıların etkisiyle yumuşar. Bununla eş zamanlı olarak da birey ilk sınırlandırmaların ötesinde bir hareket özgürlüğü kazanır. Yapracık'ta görülen komşuluk ilişkileri de bu duruma uymaktadır. Bireyler birbirlerinden ve birbirlerinin yaşamlarından haberdardır, birbirleriyle sosyalleşmekte ve birbirlerine gerektiğinde yardım etmektedirler. Bu anlamda bir gruplaşma söz konusudur. Ancak, birbirlerinin sınırlarının farkındadırlar ve komşuluk ilişkilerini çok kişiselleştirmeden sürdürmektedirler. Bu anlamda sınırları yeniden çizilmiş bir komşuluk ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Ekonomik Faktörler

Araştırmada ailelere Yapracık'ta yaşamlarına neden olan sosyo-ekonomik faktörler de sorulmuştur. Görüşülen ailelerden en uzun süredir oturanlar 3 yıldan beri, en kısa süredir oturanlar da 1,5 yıldan beri Yapracık'ta yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu toplu konutlardan nasıl haberdar oldukları sorulduğuna ise, ev sahibi olanlar TOKİ'nin kurumsal satışları sırasında iş yerlerine gelen duyurular, iş arkadaşları ve yakın çevreleri sayesinde haberdar olduklarını ifade etmişlerdir. Kiracı olanlar da iş arkadaşları veya yakın çevreleri sayesinde ve yaşamak için kiralardan ucuz olduğu bir yer araştırırken haberdar olduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, görüşülen ailelerden ev sahibi olanlar evi TOKİ'den, kurumun belirlediği taksitlendirme üzerinden satın aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu ailelerden 7'si daha sonra banka kredisi çekerek TOKİ'ye olan borçlarını kapattıklarını ve şu anda banka kredisi ödemekte olduklarını belirtmiştir. Bir aile ise evi bir başkasından devralarak, şu anda TOKİ'ye ödeme yapmakta olduğunu söylemiştir. Kiracılar ise ayda 250-300 TL arasında kira ödemekte olduklarını, bu fiyatın kendileri için çok avantajlı olduğunu belirtmişlerdir.

Türkiye'de konut/mülk sahibi olmak, bir tür gelecek sigortası olarak görülmektedir. Ayrıca aileler çocuklarına konut/mülk miras bırakarak onların geleceklelerini de bir anlamda garanti altına almak istemişlerdir. Bu nedenle, Türkiye'de konutların

yapısını, buldukları semti ve içlerinde yaşayan ailelerin sosyo-ekonomik yapılarını şekillendiren faktörler arasında bu ‘geleceği garanti altına alma’ isteğinin de olduğunu söylemek mümkündür. Orta sınıf aileler ilk tercih olarak uygun fiyatlı, zorlanmadan ödeyebilecekleri konutları satın alma eğilimindedirler. Araştırmada ailelere Yapracık’tan konut satın alma sebepleri sorulduğunda, hepsi yatırım amaçlı olduğunu ve ileride çocuklarına bırakacakları bir ev alma isteğini belirtmişlerdir. Çoğu da yakın bir gelecekte evi satmayı düşünmemektedirler:

“Satılır mı, daha taksitleri bitmedi. İlerde isterse oğlum satar.”

“Satmam herhalde. Buradan taşınacak bile kiraya veririm. İlerde ne olacağı belli olmaz.”

Ev sahibi ailelere neden Yapracık’ta yaşadıkları sorulduğunda ise, hem başka bir evin kirasını ödeyip hem de bu konutun taksitlerini ödemenin maddi olarak zorlayıcı olacağını, bu nedenle Yapracık’ta oturduklarını belirtmişlerdir*.

Araştırmadan çıkan sonuçlara göre, ev satın alınmasını belirleyen faktörler arasında gelir düzeyi ve medeni durum etkili olmaktadır. Gelir, ailenin konut sahipliği üzerinde etkili olan bir faktördür (Hood, 1999: 43). Başka bir araştırmada ise bireylerin gelirlerinin belirsiz ve az olduğu durumlarda ev sahibi olmayı erteledikleri ortaya çıkmıştır (Attanasio ve diğerleri, 2012: 1). Öte yandan, kişilerin yaşamlarındaki değişikliklere (evlilik, boşanma, göç vb), kişisel kaynaklarına (maddi kaynaklar, bilgi, sosyal, politik vs) bağlı olarak konut sahibi olma istekleri ve zamanları değişiklik göstermektedir. (Ergöz Karahan, 2009: 90). Ayrıca, “cinsiyet, çocuk sahibi olma, yaş, hane halkı büyüklüğü ve yapısının konut hareketliliği ve seçimlere etkisi vardır” (Ergöz Karahan, 2009: 90). Yapracık’ta görüşülen ev sahibi ailelerin çoğunluğu da, belirli bir gelir düzeyine ulaştıktan, evlenip çocuk sahibi olduktan ya da emekli olduktan sonra ev sahibi olma yoluna gittiklerini, Yapracık’tan ev satın almanın ödeme kolaylığı nedeniyle onlar için avantajlı olduğunu ifade eden orta sınıf ailelerdir. Bu durum, hayatın belli bir döneminden sonra yukarıda belirttiğimiz geleceği garanti altına alma isteğinin de bir göstergesidir.

Kıracı ailelere bakıldığında ise, haneye giren aylık gelir miktarlarına göre genelde alt ve alt-orta sınıf aileler oldukları görülmektedir. Yapracık’ta yaşamayı tercih etme nedenleri arasında ilk olarak konutların çok ucuz ve yeni yapılmış olmasını belirtmişlerdir:

“Bu paraya şehirden ev tutmak imkânsız. Tek göz oda bile zor yani. Bir de burada evler yeni. Senden önce kimse oturmamış. Yepyeni eve girip oturuyorsun.”

Bir diğer neden ise Yapracık konutlarını “nezih” olarak tanımlamalarıdır. Konutlar şehirden uzakta olsa bile, çevrenin güvenli, yaşayan insanların kibar ve nezih insanlar oldukları belirtilmiştir:

“Sessiz sakin burası. Nezih hem de, bir saygı var birbirine. Herkes iş gücü sahibi.”

Kıracı ailelerden bir kısmı, yukarıda da belirttiğimiz gibi, iş bulup çalışmak için Ankara’ya gelmiş, Yapracık konutlarını da ucuz, yeni, nezih ve güvenli olması sebebiyle tercih etmişlerdir. Bir kısmı ise tayinleri çıkarak Ankara’ya gelmiş olanlardır. Bir süre sonra başka bir yere tayinleri çıkabileceği için, yukarıdaki sebeplere ek olarak şehir merkezindeki bir konutta yaşayarak daha fazla masraf yapmak istemediklerini

* Elbette ki Yapracık’ta oturmayan, evlerini kiraya vermiş olan veya boş tutan ev sahipleri de bulunmaktadır. Araştırma kapsamında Yapracık’ta ev sahibi olup içinde oturan ailelerle görüşülmüştür.

belirtmişlerdir. Kiracı olan ve konut sahibi olmayan ailelerin aylık giderleri arasındaki en büyük masrafın kira gideri olduğu (TÜİK, 2015) düşünülürse, Yapracık'ta kiracı olan ailelerin bu durumda ne kadar avantajlı oldukları ortaya çıkar.

Sonuç olarak "...apartman, modern sanayi toplumlarının yeni belirmiş orta tabakalarının, işçi ve memurların konutudur, onlarla beraber doğmuştur" (Kıray, 1998: 139). Bu genelleme Yapracık'ta hem ev sahipleri hem de kiracılar için geçerlidir. Orta sınıfa mensup ev sahipleri ve alt, alt-orta sınıfa mensup kiracılar, şehrin yaşadığı sosyal değişimler sürecinde kendileri için sosyo-ekonomik yönden en avantajlı olan konut edinme ve kiralama biçimini tercih etmişlerdir.

Konut dışı mekânlar

Lefebvre (1991) sosyal ve mekânsal olanı bir arada görmekte ve mekânın üretimi sürecine yeni toplumsal ilişkilerin de üretildiğini belirtmektedir. Sosyal ve mekânsal olan birbirinin parçasıdır. Bu durum, konut dışı mekânlar için de geçerlidir. Yeni taşınılan bir yerde kamusal ve ortak kullanım alanlarının varlığı, yeni toplumsal ilişkiler üretecektir.

Yapracıkta konut dışı mekânlar olarak apartmanların etrafındaki araç park yerleri, çocuk parkları, market, aile sağlık merkezi, pazar, benzinlik, kreş, okul ve şehre ulaşım başlıklarını sayabiliriz.

Yapracık'ta her apartmanın altında park yerleri mevcuttur. Görüşülen aileler araçlarını park etme sıkıntısı yaşamadıklarını, bir misafirleri geldiği zaman onların da araçlarını park edebilecekleri kadar alan olduğunu belirtmişlerdir. Kimsenin belirli bir park yeri olmadığını, herkesin boş bulduğu yere park ettiğini de eklemişlerdir. Ayrıca, 14 etaptan oluşan Yapracık'ta, her etapta birkaç tane çocuk parkı bulunmaktadır. Oyun çağında çocuğu bulunan aileler çocuklarını bu parklara götürdüklerini söylemişlerdir. Etrafında banklar bulunan bu parklar aynı zamanda aileler için de bir sosyalleşme alanı oluşturmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ev hanımları ya da emekliler, güzel havalarda bu parklarda bir araya gelip sohbet ettiklerini belirtmişlerdir.

Yaşanılan yerden duyulan memnuniyet, konutun kendisi, komşular, konutun bulunduğu muhit ve çeşitli hizmetlere erişebilirlikle ilgilidir (Amerigo ve Aragones, 1997: 49-50). Sadece konutun kendisi ya da iyi komşuluk ilişkileri olması bu nedenle bir sonuca varmak için yeterli değildir. Konutun bulunduğu muhit ve orada ulaşılabilen hizmetler de önem arz etmektedir. Yapracık, yeni yapılaşmanın olduğu bir bölge olduğu için bütün hizmetler henüz bölgeye ulaşmamıştır. Görüşülen ailelerin büyük çoğunluğu, yaşamakta oldukları yerden memnun olduklarını, sakin, nezih bir yer olduğunu, ama şehre uzaklığın ve yakınlarda pek çok hizmetin bulunmayışının bir problem olduğundan bahsetmektedir:

"Acilen eczaneye gitmen gerekse mesela, yok yakında. Ya da ne bileyim terziye götürmen gereken kıyafetin filan oldu, bir dert yani. Acil bir şey olsa Allah korusun, yandık."

Bölgede yakın zamanda bir süpermarket ve aile sağlık merkezi açılmış, haftanın bir günü de pazar kurulmaya başlanmıştır. Görüşülen bütün aileler bu gelişmelerden son derece memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ailelere market alışverişlerini nerelerden yaptıkları sorulduğunda ise, önceden iş yerlerine yakın olan marketlerden alışveriş

yapmakta olduklarını, şimdi ise Yapracık'ta açılan marketi de kullandıklarını ifade etmişlerdir. Aynı şekilde haftalık kurulan pazardan da memnun olduklarını, her zaman taze meyve sebze bulabildiklerini belirtmişlerdir.

“Pazara uzak yerlerden bile gelenler var. Sebze meyve taze oluyor. Her hafta gidemesek de iki haftada bir filan gidiyoruz.”

Market ve pazar yeri bazı etaplara uzak bir konumdadır. Bu nedenle herkes aynı kolaylıkla markete ve pazara ulaşmamakta, araçlarını ya da toplu taşıma kullanarak ulaşımını sağlamaktadırlar. Yine de bölgeye böyle hizmetlerin gelmiş olması, görüşülen bütün aileleri memnun etmiştir. Aile sağlık merkezinin açılmış olması ise, en yakın hastanenin oldukça uzak olduğu bir yerde yaşadıkları için, çok iyi karşılanmıştır. Kendilerini sağlık sorunları anlamında daha güvende hissettiklerini belirtmişlerdir.

“Önceden Turkuaz'daki (Ankara Eskişehir Yolu'nun karşı tarafında bulunan TOKİ toplu konutları) aile sağlık merkezine bağlıydık. Zor oluyordu gidip gelmek, şimdi iyi oldu buraya gelince.”

Bu noktada hem ev sahibi olan, hem de kiracı olan ailelerin gıda ve ihtiyaç alışverişleri ile sağlık hizmetlerini ortak kullanmakta olduklarını belirtmemiz mümkündür.

Benzinliğin açılması ise aracı olan aileleri memnun etmiştir. Daha önceden iş yerlerine geliş-gidiş yolları üzerindeki yerlerden benzin/gaz alırken, şimdi daha yakın bir yerde benzinlik olmasından memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Yapracık'ta bir özel kreş bulunmaktadır. Görüşülen ailelerden okul öncesi çağında çocuğu olan az sayıda aile vardır. Ev sahibi olan ailelerden sadece birisi, çocuğunun henüz bebeklik çağında olduğunu ve kendi annesinin çocuğa bakmakta olduğunu, çocuğu biraz daha büyüyünce bu kreşe vermeyi düşündüğünü belirtmiştir. Diğer aileler ise okul öncesi yaşta olan çocuklarına ya kendilerinin ya da aileden birinin bakmakta olduğunu, yakın zamanda bir kreşe göndermeyi düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Yapracık'ta ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim, orta öğretim ve lise okulları da bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında etrafta yeterli sayıda eğitim kurumu olduğunu belirtmemiz mümkündür. Kamuya ait olan bu eğitim kurumlarının varlığı görüşülen aileleri memnun etmiştir. Okula gidecek yaşta çocuğu bulunan aileler, çocuklarını Yapracık'taki eğitim kurumlarına göndermekte olduklarını belirtmişlerdir. Ev sahibi olan iki aile ise çocuklarını şehirdeki özel bir eğitim kurumuna göndermekte olduklarını, gerekçe olarak da Yapracık'taki eğitim sisteminin henüz tam oturmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan, çocuklarını özel bir eğitim kurumuna göndermenin maddi güç ile bağlantılı olduğu düşünülürse, her ailenin böyle bir karar alamayacağı son derece açıktır. Marx'ın tabakalaşma kuramına uygun bir şekilde, eğitim maalesef ki ekonomik güç ile bağlantılı olabilmektedir.

Son olarak, görüşülen ailelere iş yerlerine ve şehre nasıl ulaştıkları sorulduğunda, araçları olanlar araçları ile olmayanlar ise toplu taşıma kullanarak ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Yapracık'ta belediyenin sağladığı otobüs hizmeti mevcuttur. Otobüsler, Çayyolu'ndaki Koru metro durağına kadar gitmektedirler. Şehir merkezine ulaşabilmek için burada aktarma yaparak metro kullanmak gerekmektedir. Görüşülen ailelerden araçları olmayanlar, bu yolla şehre ulaştıklarını belirtmişlerdir. İş yerlerine ne kadar sürede vardıklarını sorduğumuzda ise, aracı olanlar yarım saat ile bir saat arasında, aracı

olmayanlar ise 50 dakika ile iki saat arasında değişen süreler vermişlerdir. Öte yandan aracı olanlar da zaman zaman toplu taşıma kullandıklarını ifade etmişlerdir. Şehre olan bu uzaklık, görüşülen ailelere göre Yapracık'ın dezavantajlarından birisidir. Fakat Yapracık'ı yaşamak için ekonomik yapan da şehre olan bu uzaklıktır. Ayrıca uzaklığa bir süre sonra alışıldığını, Yapracık'ın artık kendilerine o kadar uzak gelmediğini belirten aileler de olmuştur.

Sonuç olarak, Yapracık'ta konut dışı mekânları herkes ortaklaşa kullanmakta, ekonomik durum, eğitim ya da statü bu kullanımda bir fark yaratmamaktadır.

Sonuç

Türkiye'de sosyal değişim süreci 1950'li ve 1980'li yıllar arasında kırsal alanlardan şehirlere yapılan göçlerle hızlanmıştır. Bu sürecin sonucunda bugünkü toplumsal yapı oluşmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ise, şehrin orta ve orta-üst sınıfları uydu kentlere taşınmaya başlamıştır. Aynı ya da yakın sosyal sınıflardan gelen insanlar aynı/benzer semtlerde yaşamaya başlamışlardır. Böylece farklı sosyal sınıflardan insanların bir arada yaşadığı geleneksel mahalle yapısı ortadan kalkmıştır. Bu süreçte konut kullanımı, komşuluk ilişkileri ve yaşam tarzları insanların birbirlerini yakından tanıdığı ve ortak bir yaşam biçimi benimsediği geleneksel mahalle yapısındaki biçiminden uzaklaşmıştır. Apartman dairelerinin kullanış biçimi, salonun misafir odası olarak benimsendiği ve az kullanıldığı bir hal almıştır. Komşuluk ilişkileri daha az ve sınırlı hale gelmiştir. Yaşam tarzının da buna göre biçimlendiği bu yapıda, kişiler kendileriyle aynı ya da yakın sosyal sınıflardan gelen insanlarla aynı yerde yaşamayı özellikle tercih eder olmuşlardır.

Apartmanlarda yaşayan kişilerin gittikçe arttığı ama konut probleminin hep var olduğu bu süreçte, uzun süre yap-sat usulüyle devam eden konut sektörü, 2000'li yıllarda kamunun konut yapımına hız vermesi ile farklı bir boyut kazanmıştır. Kentsel dönüşüm alanlarının yanı sıra, daha önce yerleşim olmayan şehir merkezinden uzak alanlara da toplu konutlar yapılmaya başlanmıştır. Çalışma, bu konutların şehir merkezinden uzak ve daha önce yerleşim alanı olmayan bölgelere yapılmış olanlarında, ait olunan sosyal sınıfın yaşanılacak yeri belirlemede ana etken olmadığı düşüncesinden yola çıkmıştır.

Bu toplu konutlardan daha önce yerleşim olmayan Yapracık'ta yapılan çalışma dört alt başlık halinde incelenmiştir: Konut Mülkiyeti ve Konutun Kullanımı, Komşuluk İlişkileri, Ekonomik Faktörler ve Konut Dışı Mekânlar.

Bütün bunlar ışığında, Yapracık'ta gelir düzeyleri farklı olan ev sahibi ve kiracı ailelerin bir arada yaşamakta olduklarını, konutların içindeki odaları fiyatları farklı da olsa benzer işleve sahip eşyalarla döşediklerini ve konutun bütün odalarını aktif biçimde kullandıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca, şehir merkezinden uzakta yaşamının etkisiyle, büyük şehir merkezlerinde artık eskisi kadar görülmeyen komşuluk ilişkilerinin Yapracık'ta görüldüğünü, ailelerin birbirleriyle özel hayatlarının detaylarına çok girmeden komşuluk yaptıklarını ifade edebiliriz. Bu noktada sosyo-ekonomik faktörlerin komşuluk ilişkileri üzerinde bir etkisi olmadığını da belirtebiliriz. Yapracık'ta görülen bu yapı konutların satın alma ve kiralama fiyatlarının çok avantajlı olması nedeniyle orta sınıf aileleri buradan konut satın almaya, alt sınıf aileleri ise buradan ev kiralamaya yöneltmesinin bir sonucudur. Burada oluşan toplumsal ilişkiler, konut dışı mekânlarda

da görülmektedir. Ev sahibi ve kiracı aileler konut dışı mekânları ortak bir biçimde kullanmaktadır. Lefebvre (1991)'nin belirttiği gibi mekân toplumsal bir üründür ve mekân üretilirken aynı zamanda yeni toplumsal ilişkiler de üretilir. Bu durum Yapracık'ta da görülmektedir.

Sonuç olarak Yapracık'ta sosyal sınıfa dayalı olmayan bir yerleşim ve yaşam biçimi vardır. Bu durum elbette ki geleneksel mahalle hayatına bir dönüş olarak algılanmamalıdır. Fakat sosyal sınıfa dayalı olmayan yerleşim ve yaşam biçimi Yapracık konutlarında da görülmektedir. Farklı sosyal sınıflardan insanlar, yukarıda incelediğimiz sebeplerden ötürü burada yaşamayı seçmişlerdir ve böylece Yapracık'ta sosyal sınıf farklılığının şehir merkezine yakın yaşam alanlarında olduğu kadar net olmadığı bir yaşam biçimi oluşmuştur.

Kaynakça

- Amerigo, Maria ve Aragonés, Juan. I. (1997). A Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 17, s. 47-57.
- Attanasio, O. Bottazzi, R., Lowd, H. Nesheima, L. ve Wakefield, M. (2012) Modelling the Demand for Housing Over the Life Cycle. *Review of Economic Dynamics*, Vol.15, s. 1-18.
- Ayata, S. (1988). “Kentsel Orta Sınıf Ailelerde Statü Yarışması ve Salon Kullanımı”, *Toplum ve Bilim*, Vol. 42, s. 5-25
- Ayata Sencer ve Ayşe Ayata (2000). Toplumsal Tabakalaşma, Mekânsal Ayrışma ve Kent Kültürü. *Mübeccel Kıray İçin Yazılar* içinde. (Derl.) Atacan, Fulya ve diğerleri. İstanbul: Bağlam Yayınları, s. 151-173
- Ayata S. (2005). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı. *Kültür Fragmanları* içinde (Derl.) Kandiyoti, Deniz ve Saktanber, Ayşe. İstanbul: Metis Yayınları, s. 37-56.
- Armaoğlu, F. (1991). *Belgelerle Türk Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Batuman, B. (2013). City Profile: Ankara. *Cities*, Vol. 31, s. 578-590
- Batur, A. (1998). 1925-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (Derl.) Sey, Yıldız. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 209-234
- Bourdieu, P. (1989). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge
- Davis, K. ve Moore, W. E. (1945). Some Principles of Stratification. *American Sociological Review*. Vol. 10, s. 242-249
- Engels, F. (1970). *The Housing Question*. Moscow: Progress Publishers
- Ergenç, Ö. (1994). Osmanlı Şehrinde ‘Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları IV*, (Derl.) İnalçık, Halil; Göyünç, Nejat ve Lowry, Heath W. İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 69-78
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında ‘Öteki’ Olarak Gecekondu Kurguları/ Representations of the Gecekondu Inhabitant as ‘Other’ in Gecekondu Studies. *European Journal of Turkish Studies*, Social Sciences on Contemporary Turkey. Erişim: <https://ejts.revues.org/85#ftn2>, 29.09.2015
- Ergöz Karahan, E. (2009). Konut Talebinin Modellenmesi ve Konut Kariyeri Kavramı.

- İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Vol.8, s. 79-105.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı. *20. Yüzyıl Kenti* içinde. (Derl.) Duru, B. ve Alkan A. Ankara: İmge Yayınevi, s.147-172.
- Hood, J.K. (1999). The Determinants of Home Ownership: An Application of the Human Capital Investment Theory to the Home Ownership Decision. *The Park Place Economist*. Vol. 8, s. 41-49.
- Kalaycıoğlu, S. (2002). Toplumsal Tabakalaşma. *Sosyolojiye Giriş* içinde. (Derl.) Sezal, İhsan. Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi, s. 295-316
- Keleş, R. Ve Danielson, M. N. (1985). *The Politics of Rapid Urbanization; Government and Growth in Modern Turkey*. New York: Holmes & Meier
- Keller, S. (1968). *The Urban Neighborhood: A Sociological Perspective*. New York: Random House
- Kıray, M. B. (1998). *Kentleşme Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. London: Blackwell Publishers
- Öğdül, H. G. (1999) *Konut Alanlarının İyileştirilmesinde Toplumsal Bağların Rolü*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora tezi
- Öncü, A. (1999). İdeal Ev Mitolojisi Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı. *Birikim*. Sayı. 123, s. 26-34
- Poulantzas, N. (1982). On Social Classes. *Classes, Power and Conflict: Classical and Contemporary Debates* içinde. (Eds.) Giddens, Anthony ve Held, David. London and Basingstoke: The Macmillan Press, p. 101-111
- Saunders, P. (1989). *Social Class and Stratification*. London and New York: Routledge
- Şenyapılı, T. (1998). Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekonduunun 50. Yılı. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde. (Derl.) Sey, Yıldız. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 301-316
- Simmel, G. (2010). The Metropolis and Mental Life. *The Blackwell City Reader* içinde. (Eds.) Bridge, Gary and Watson, Sophie. West Sussex: Wiley-Blackwell, s. 103-110
- Smelser, N. J. (Ed). (1973). *Karl Marx on Society and Social Change: With Selections by Friedrich Engels*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Swedberg, R. (2005). *The Max Weber Dictionary: Key Words and Central Concepts*. California: Stanford University Press
- Tapan, M. (1998). İstanbul'un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (Derl.) Sey, Yıldız. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s. 75-88
- T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ). Erişim: <http://toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce>. 2 Eylül 2015
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (Derl.) Sey, Yıldız. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.1-24
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hanehalkı Tüketim Harcamasının Dağılımı, Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 15 Eylül 2015
- Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara ve Jansen. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 7. Sayı 1, s. 25-33
- Weber, M. (2009). *From Max Weber: Essays in Sociology*. (Eds) Gerth, H.H. and Mills C.W. London and New York: Routledge

Öz

Şehre Uzak Birbirine Yakın: TOKİ Yapracık Toplu Konutlarında Sosyal Yapı

Ulus devlet modeline dayalı, Batı'yı esas alan bir modernleşme süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden beri temel hedeflerinden birisidir. Bu süreçte özellikle kentlerin modern bir yapıya kavuşmaları çok önemsenmiştir. 1950li yıllardan itibaren hızlanan kırsal alanlardan kente göç, sosyal değişim sürecini hızlandırmıştır. Bu sürecin sonunda bugünkü sosyal yapı oluşmuştur. Daha önceleri geleneksel mahalle hayatında farklı sosyal sınıflardan gelen insanlar bir arada yaşarlarken bu yapı değişime uğramıştır. Aynı sosyal sınıflardan gelen insanlar aynı/benzer muhitlerde oturmayı tercih eder olmuşlardır. Fakat özellikle son yıllarda kamunun konut edindirme projelerinin neticesinde bu yapıda da değişiklikler olmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, şehir merkezinden uzakta oluşları nedeniyle fiyat açısından avantajlı oldukları için, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) toplu konutlarında farklı sosyal sınıflardan insanların bir arada yaşamakta olduğu ve böylece ortaya farklı sınıflardan gelen insanların bir arada yaşadığı bir sosyal yapı çıkabileceği düşüncesini araştırmaktır. Bu amaçla TOKİ Ankara Yapracık konutlarında oturan aileler ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal değişim, Sosyal Yapı, Sosyal Sınıf, Toplu Konut

Abstract

Far From The City Close to Eachoter: Social Structure in The TOKİ Yapracık Houses

Nation-State and Western based modernization process is one of the main aims since the foundation of Turkish Republic. In this process, modernization of cities was considered very important. Starting from the 1950s, a big migration process from rural areas to urban areas started in Turkey. This situation accelerated the social change process. Present social structure of the country emerged with the effect of this social change process. While people from different social classes were living together during the traditional neighborhood life, this social structure changed. People from the same social classes preferred living in same/similar places. But, this structure also started to change in recent years with the effect of government's housing projects. Aim of this study is to examine the opinion that people from different social classes are living in Housing Development Administration of Turkey's (TOKİ) cluster housing areas because of their economical price advantages since their location is very far away from the city center and thus, a social structure where people from different social classes are living together may emerge. Throughout this aim, in-depth interviews were done with families living in TOKİ Ankara Yapracık houses.

Keywords: Social Change, Social Structure, Social Class, Cluster Housing